

A KORONAŐRI INTÉZMÉNY A MAGYAR ALKOTMÁNYBAN.

— Első közlemény. —

I.

A szent korona tana.

Azt, hogy Magyarország apostoli szent koronájának hű megőrzésére kezdettől fogva, de különösen a XV. századon innen, a király és nemzet, illetve törvényhozása kiváló gondot fordított és hogy a koronaőri méltóság nagy horderejű alkotmányjogi jelentőséget nyert, azon államjogi elméletbe foglalt magasztos jogrendszer eredményezte, melyet *a szent korona tana* alatt ismerünk.

E tan nem valami vértelen színű theoria, melyre később a gyakorlat jól-rosszul épít, nem is törvényhozási alkotás, mely valamely concret eset alkalmából jön létre, nem codificatori lángelme szüleménye, melyet egy újabb kor változott viszonyai sürgetnek, hanem egy sajátos nemzeti genius őseréje által teremtett oly felséges jogállapotnak elmélete, mely századok hagyományán épült fel. «*Usus me genuit, mater peperit memoria*».¹

A nagy keretet, melybe később egy évezred viharai-
val daczolni erős jogrendszer beilleszkedik, már őseinknek
vérrel pecsételt ős-szerződése alkotta meg a honfoglalás elő-
estéjén. A kor, mely a jogrendszer határozott és tiszta for-

¹ Afran. apud Gell. 13. cap. VIII.

máit mutatja, távol van még ugyan, de körvonalait már ott szemlélhetjük — az atelközi alkotmányban.

A mit közös erővel szerzendnek — esküvé a hét vezér vérenek ontásával a folyamok öntözte föld virányain — abban mindnyájan igazságosan részesülnek. E fogadalomhoz híven, a közös erővel szerzett új hon földjén tényleg az egész nemzet osztozik. Nem a hódító vezér, hanem a nemzet és vezére közös tulajdonába megy át a honi föld. Nem a vezér az, a ki az elfoglalt földből a hűség jutalmául birtokokat osztogat, hanem *az egész nemzet*, a vezér és a nemzetgyűlés az, mely jogot ad a hazai föld egyes részeinek elfoglalására, mert az, a mi közös erővel szereztetett, az egész nemzet birtokát képezte. A vezér és nemzet által ekként adományozott birtok nem az egyeseknek lesz tulajdonává, hanem a törzsi kapcsolaton belül közös tulajdont képez az. A birtok tehát nem egyéni, hanem törzsi. És mivel e viszonyban a törzsfő ép oly kevéssé volt tulajdonosa a törzsbirtoknak, mint a vezér az országnak, a személyes alárendeltség a törzset alkotó egyesek részéről a törzsfő irányában ép oly kevéssé forgott fenn, mint a nemzet részéről a vezér irányában. Már a királyság előtti időben az egyest mindenütt az összeségnek látjuk alárendelve, nem pedig az egyént az egyénnek.¹ Szóval a birtok már a vezérek korában sincs a vezér személyével kapcsolatban, hanem egy magasabb közjogi tényezőben bírja alapját.

Csak természetes folyománya volt ennek, hogy önsorsának intézőjévé is maga az egész nemzet és nem kizárólag a vezér lett, a ki épen azért, mert fejedelmi hatalma a választás által kifejezésre jutott nemzeti akarásban bírta eredete forrását, a nemzetet a kormányzásból ki nem zárhatta. Honfoglaló őseink már az ős-szerződésben biztosítják maguknak

¹ L. Hajnik: «Magyarország és a hűbéri Európa» című munkáját különösen a 4. l.

a jogot, hogy miután ők szabadakarattól választják Árpádot és utódait a nemzet fejedelmévé, sem ők, sem utódaik annak tanácsából és az ország kormányából soha ki ne zárassanak. Atelekői eleink ezen végzéséhez az állandó gyakorlat és a nemzedékről nemzedékre szálló hagyomány hatalma tartotta hűségben a nemzetet és fejedelmét.

A gyümölcsényi erdő lombjainak árnyában tartott nemzetgyűlésen Árpád és nemesei (dux et sui nobiles) állapítják meg az ország törvényeit, határozzák meg a nemzet és a vezér közti viszonyt, rendelnek birákat, szabnak büntetéseket a vétségekre.¹ Hagyományunk arról is tudósít, hogy Zoltán fejedelem 13 éves korában «omnes primates regni sui» gyűlést tartottak, melyen mindenekelőtt kormányzókat és hadvezéreket választottak, a kik a nemzetet Zoltán felnőtteig békeben, hadban igazgassák.² Geyza fejedelemről pedig tudva van, hogy mindig a nemzettel járt karöltve ama nagy reformok terén, melyek nagy fia alatt szilárdabb államalakulásra vezettek.

Igy lőn mindjárt az első alkotmány *a földbirtokra* alapítva, mely egyedül ad jogot *az államhatalom* gyakorlásában való részvételhez.

A királyság megalapításának elmaradhatlan következménye volt ugyan, hogy az állam minden viszonyainak változáson kellett átesni, ámde a vérszerződésbe foglalt alkotmány alapelveit az első koronázás ténye meg nem döntötte. Hiszen az első magyar király «az ősöket utánozni, az elődök törvényeit követni a királyság legfőbb díszei közé» sorolja és fiát is inti, hogy kövesse őseinek szokását, mert különben oly természetű birodalomban nehéz volna országolnia, ha nem lenne elődei szokásainak hű követője.³ Királyi hatalmának, uralkodásának alapjává tehát az ősök szokását, vagyis

¹ Anonymus cap. 40.

² Anonymus cap. 53.

³ Szent István Decr. I. c. 8.

a nemzet ősi jogát s ennek sérthetetlenségét teszi. Ezért ő a vérszerződésből semmit, a többi ősi szokásokból csak olyat változtatott, a mi a királyi méltósággal, az új vallással, életének lelkesedéssel felkarolt azon nagy céljával, hogy a magyar név és magyar dicsőség öröklő legyen a magyarlakta földön, megegyeztethető nem volt.

Ilyen volt különösen a földbirtok viszonya. E tekintetben a változás abból állt, hogy a földbirtok egyénivé lön. Többé nem a törzs, hanem az egyén ura a most már nem a király és nemzet által közösen, hanem egyedül a király által adományozott földnek.

«Megegyeztük — úgymond törvénykönyvében a szent király — az egész tanács kérelmében, hogy mindenki, míg él, ura legyen birtokának és a király adományainak, halála után fiai hasonló joggal örököljék» (II. 35.); továbbá királyi hatalmánál fogva elrendeli, hogy birtoka felett mindenki szabadon rendelkezhetik és azt nevének, gyermekeinek, rokonainak, vagy az egyháznak hagyhatja és rendelkezését halála után sem sértheti meg senki (II. 5.). Ezek kapcsán végeztetett egyszersmind, hogy senki semmi bűn miatt ne veszítse el javait, kivéven a királygyilkost, honárulót és szökevényt, a kiknek javai «in regiam veniant potestatem» — *a királyra szálljanak* (II. 35.), hogy az özvegy, míg második házasságra nem lép, férje javaiban maradjon, halála után pedig, ha gyermektelen, férje rokonaira, ezek hiányában «rex sit haeres» — *a királyra szálljanak* (II. 24.).

A vezérek korának törzsi kapcsolata teljesen megszűnik és helyébe, a változott viszonyoknak megfelelőleg, egy szilárdabb közjogi kötelék lép és pedig *a királyi hatalom*, melyben a vezér egykori hatalmához a nemzet hatalmának egy nagy része olvadt, már most nem csupán a választás, hanem a koronázás által is kifejezésre jutott átruházás folytán, mint ezt csakhamar látni fogjuk.

Midőn szent István a földbirtok tekintetében a koronázás által nyert és ennek folytán csakis a nemzet részvétele mellett gyakorolt királyi hatalommal való kapcsolatot létesítette, megvetette ama jogállapotnak alapjait, melynek természet-szerű következménye a magyar birtokrendszer fölött előmlő nemzeti szellem lőn.

A királyi adományrendszer intézménye, melynek eredete már szent István törvényeiben felismerhető, az Anjouk, Zsigmond és Mátyás intézkedései által újított alakban tökéletesen kifejtett rendszerré lett, s azon mindenkép rendezett és határozott jogi formát nyerte, melyet Verbőczy már jogtudományos alaposzággal magyarázott.¹ Miután a magyarok — mondja Verbőczy szép jogászai classicitással — a szentlélek sugallatából az igazság megismerésére és a katholikus hitre tértek a szent király fáradozása folytán, *minden nemesítésnek s következőleg birtokadományozásnak joga s teljes hatalma*, melylyel a nemesek díszítettnek s a nem-nemesektől megkülönböztetnek, *ezen ország szent koronájának hatóságára, következőleg fejedelmünkre és királyunkra a közület által és a közület tekintélyéből átruházott az uralkodással és országlással együtt*, a kitől most már minden nemesség eredete, mint kölcsönös átruházásból, viszonos összeköttetésnél fogva mindenkor kölcsönösen függ akként, hogy egymástól el nem választható, egyik a másik nélkül el nem lehet, mert a fejedelem csak nemesek által választatik s nemes csak fejedelem által lesz s díszítettik nemesi méltósággal.

Ennek megfelelőleg hazánkban — és pedig, mint ez szent István törvényeiből kitűnik, az államalapítás első percztől fogva — mástól, mint a koronázott királytól, szabad jószágot senki se bírhatott,² mely miután honfíú érdem díszes jutalma,

¹ Wenzel: A magyar magánjog rendszere. 3. kiad. I. 273.

² Hármask. I. R. 10, és 23. cz.

a polgári erény babékoszorúja (laurea virtutis) volt, azért nemesített; ily nemesi szabad birtok forrása tehát kizárólag a «királyi jog», mely az ország szent koronájának hatósága a javakban és birtokjogokban,¹ mivel minden jószág és birtokjog Magyarország szent koronájától függ, úgy hogy onnan indul ki és oda mint eredete forrásához tér vissza, és pedig — mint már a szent király nevét viselő decretumokból is látjuk — két csatornán át: hűtlenség vagy magszakadás folytán; és miként a nemes ember csak a korona jogán birhatott szabad jószágot, ép úgy a király is csak e korona jogán lehetett a nemesek valóságos és törvényes örököse.² S mivel ezen időben minden köztevékenység alapja a földbirtok, ennél fogva csakis az részesedik a szent korona hatóságának gyakorlásában, a ki ily szabad földbirtok ura; ezért mondatnak a közhatalomban ekként földbirtokuk alapján részesülők Verbőczy Tripartitumában a szent korona tagjainak (membra sanctae Regni Coronae),³ szent István törvényeiben pedig a korona virágainak.⁴

Ezen — a középkor komor szellemétől elütő — eszményi jogállapot eredménye volt, hogy a magyar föld nem kedvezett a hűbériségnek, mert a honrendező király abban, hogy a földbirtokot csakis az apostoli korona által reáruházott hatalommal hozta kapcsolatba, oly gátat emelt a hűbériség szellemének, melyet annak egész Európát előzőnlő árja áttörni nem volt képes. Ennek folytán nálunk a földbirtok nem személyes szolgálat forrása, mely egyént egyénhez köt, hanem közszabadság alapja, nem jövőendő szolgálatok reményében adott foglaló, hanem mult érdemek országul elismerése fejében nyújtott jutalom. Innen van, hogy hazánkban a földbirt-

¹ Hármask. I. R. 24. cz.

² U. o. I. R. 10. cz.

³ U. o. I. R. 4. cz.

⁴ Szent István Decr. I. 8.

toknak nem annyira magánjogi, mint főleg közjogi jelentősége lép előtérbe azáltal, hogy mindenki, a ki ily szabad nemesi birtok ura, a közhatalomban részesedik, úgy hogy urát a földbirtok nem annyira a király alá, mint inkább mellé rendeli, ennek fölsége körébe emelvén őt. Erre vall a szent királynak Imre fiához intézett azon intelme is, hogy az ország nagyjait és nemeseit atyáiuil és testvéreiuil tekintse, közülök senkit szoigaságba ne vessen; ők harcoljanak érte, de ne szolgáljanak neki.¹

Hogy a nemzet ép úgy szabadon választja királyát, mint előbb vezérét, s azért ép úgy résztvesz a király tanácsában, mint a vezérek korában a nemzetgyűlésen, szóval, hogy a nemzet tetemes politikai befolyást gyakorol az ország ügyeinek intézésében, a szent király gondolkozásának hű tükrét képező törvényei minden kétséget kizáró módon igazolják. Az apostol király törvényeiben «királyi gyülekezetet», «királyi tanácsot», «főemberek gyülekezetét», «nagy-gyűlés végzéseit» emlegeti, egy helyen pedig, hol a törvénykönyv királyi adományozásról szól, «az egész tanács kérelmébe való beleegyezést» említi. Fiához, intézett intelmeiből pedig megtudjuk e királyi tanács hatáskörét: *itt választatnak a királyok, rendeztetik az ország, határoztatik el az ország védelme, a háború és béke ügye, köttetnek a szövetségek*; sőt azt is megtudjuk ezen intelmekből, hogy ezen korban kik alkották e királyi tanácsot: «consilia a mediocribus non posse componi viris, sed a majoribus et melioribus, sapientioribusque ac honestissimis *senioribus* exprimi debere et poliri», de ezzel nem azt akarja mondani a király, mintha azok, a kik korának nyelvén *ifjabbaknak* mondatnak, a királyi tanácsból kizárassanak, sőt ellenkezőleg világosan kifejezést ad azon akaratának, hogy a tanácskozásba ezek is befolyjanak és

¹ Szent István Decr. I. 4.

hogy az, a mit ezek javasolnak, szintén tárgyalandó, de határozattá csak úgy emelkedik, ha ahhoz a nagyok is hozzájárulnak . . . «a fiatalokat ne űzd ki a tanácsból; s ha alkalom szerint tanácskozol velük, bár jönnek látszik is tanácsuk, közöld azt mindig a vénekkel is, hogy minden teted megüsse a bölcsesség mértékét». ¹ Nemcsak szóval, de tettel is fényes bizonyítékát adta a királyi hatalomról való nemes gondolkodásának, vagy — mint ma mondanók — alkotmányos érzületének az 1009. évben Győrött tartott országgyűlésen, melyen nemcsak az egyházi és világi nagyok, hanem alsóbbrendű személyek is résztvettek. ²

Mindezek czáfolatául föl nem hozható a törvénykönyvében előforduló azon kitétel: «decrevimus regali nostra potentia». ³ mert ez — mint helyesen jegyzi meg Cziráky — valóban mást nem jelent, mint azt, hogy Magyarország királya valóságos törvényhozó, a nélkül, hogy a nemzetet kizárná a törvényhozásban való részvételből. ⁴

A király és nemzet ezen egygyé forradásán később sem történt változás. I. Endrének 1057-ik évi oklevele «Székesfehérvárt az országgyűlésen» (in Alba Regia in congregatione regni) kelt. Turóczy szerint I. Béla 1061-ik évben Székesfehérvárt szintén országgyűlést tartott, melyre minden község két előkelőbbje hivatott meg. Szent László «az országnak minden püspökeivel, apátjaival, úgyszinte minden előkelőivel, az egész papságnak és népnek tanusága szerint» 1092. év május 20-án Szabolcs városban «szent gyűlést» tart. ⁵ Kálmán király törvénykönyveiből pedig megtudjuk, hogy *törvény csak az, a mi a királynak és az egész gyűlésnek*

¹ Szent István Decr. I. 7.

² Kollár : Hist. Epis. Quinqueecl. T. I.

³ Decr. II. 5.

⁴ Cziráky : Conspectus juris publ. regni Hung. II. 31.

⁵ Decr. II. 1

tetszik»,¹ a mi teljesen igazolja Alberik szerzetest, a ki e törvénykönyvhöz írt megjegyzéseiben az egész ország tanácsvégzéseiről, az egész tanács végzeményeiről szól. Kálmán király a velencei doge-val 1103. évben kötött szerződésének hatályát azon föltételtől teszi függővé, ha ahhoz *az egész ország akarata* hozzájárul.² II. Geyza királynak 1148-ik évi oklevele *az egész ország beleegyezéséről*, 10 évvel később kelt második oklevele *az országnagyok tanácsáról és beleegyezéséről*, Martirius püspöknek 1156. évi oklevele *az egész ország hozzájárulásáról* tesz tanubizonyságot.³

A forma, melyben a király és nemzet alkotmányos hatalmát gyakorolta, a nagy idők folyamán változott ugyan, de a forma által takart lényeg változatlan maradt napjainkig, a mi különben, mint köztudomású tény, bizonyításra nem szorul; a felhozottak azonban oklevelesen bizonyítják, hogy király és nemzet már a királyság első idejében is az államhatalom minden ágának gyakorlásában egygyé olvadt és hogy ezen politikai két-egység hatalma csak akkor és ott nyilvánult, különösen törvény csak akkor és ott keletkezett, midőn és a hol az egygyé olvadt két tényező: király és nemzet együtt és jelen volt. Ezen felbonthatlan egyesülés pedig szent István koronájának a király fejére a nemzet közakaratóból történt föltevése által létesült és létesül ma is. Ennélfogva a szent korona a nemzet szemében úgy tűnt föl, mint *minden közjogi viszony kezdete és zárköve*.

A nemzet ezen közjogi gondolkozását tükrözi vissza a szent koronához füződő államjogi tan, melynek lényege nem egyéb, mint a király és nemzet összeforrt egysége az ország szent koronájában, mint egy eszményi testben, melynek feje a király, tagjai a nemesek, úgy hogy a király a nemesség-

¹ Decr. I. 1.

² Cod. Dipl. VII/4. 56. 1.

³ Bartal: i. m. I. 312.

ben — ma a nemzetben — a nemesség pedig a királyságban bírván léte alapját, «egyik a másik nélkül el nem lehet», a mi tulajdonképen annyit jelent, hogy minden birtokjognak, ma — a birtok közjogi jelentőségének megszűntével — minden politikai jognak: úgy a király, mint a nemzet alkotmányos jogainak kútforrása és biztositéka az ország szent koronája.

Innen ama sajátos szellem, mely a magyar alkotmányt átlengi; ez vívta ki a nemzetnek a «gens ingenua et libera» szép hírnevét a régiek előtt és méltán, mert a legnemesebb szabadság tana ezen államjogi elmélet, melyből legsarkalatosabb közjogi elveink folynak.

Miután a köztevékenység alapja egy és ugyanaz, természetes, hogy a szent korona által képviselt államhatalomban való részesedés aránya sem lehet különböző: a szent korona egységéből foly a magyar nemesség egységének alapelve is (una eademque nobilitas), úgy hogy a szent korona tagjai között jog és szabadság tekintetében nincs különbség. Magyarország minden főpapja, zászlósura és országnagyja, valamint főrendei és nemesei, nemességök és világi javaik tekintetében ugyanazon jogokkal, szabadságokkal és mentességekkel élnek; nincs is valamely úrnak nagyobb vagy valamelyik nemesnek kisebb szabadsága.¹ Ezért van, hogy a szent korona tagjai senki másnak hatalma alatt nincsenek, mint a törvényesen megkoronázott királyé, illetve a szent koronáé alatt: nullius, praeter principis legitime coronati, subsunt potestati,² a miből önként következik a királyi hatalomnak is egysége és oszthatatlansága, mely mellett kezdetől fogva nem tűrt souverain jogokat gyakorló más urakat. Ezért történt, hogy a nemzet az államalakulás első óráiban törvénybe iktatja a közhatalom kezelőjének szentségét és sértetlenségét, megszabván a felségsértés büntetését, mely sze-

¹ Hármask. I. R. 2. cz.

² Hármask. I. R. 4. cz.

rint az, a ki a király élete és méltósága ellen tör, átok alá vettessék és a hívek közösségéből kizárassék.¹

Itt azonban el nem kerülheti figyelmünket azon sajátos körülmény, hogy míg a felségsértőt a törvény átok és kiközösítés büntetésével sújtja, addig egy másik törvény a király rágalmozóját halállal rendeli büntetni.² Ezen különösnek látszó tünemény, nézetem szerint, csakis azon közjogi viszonyból magyarázható meg, mely később elméletileg a szent korona tanában jutott kifejezésre. A felségsértő ugyanis a király és nemzet elválhatlan egységét még nem veszélyezteti s ezért «anathematisetur»; míg ellenben az, a ki a királyról koholva azt mondja, hogy valakinek vesztére tör, egyenesen a pártoskodás átkos tüzét szítván a király és nemzet között, az ország szent koronája egységének vétkes megbontására tör, s ezért mond reá a törvény a «preat»-ot.

A szent koronához fűződő tan legsarkalatosabb tételét a magyar királyi hatalom átruházott voltának közjogi elve képezi, melyen mint alapkövön nyugszik alkotmányunk nagy nagy épülete. E szerint a királynak nincs több hatalma, *nincs több joga*, mint a mennyivel őt a nemzeti akarat felruházza. A magyar király hatalmának ősi forrása a nemzet akarata, mely előbb a vezér választásában, később a király megkoronázásában nyilvánult. Ennek megfelelőleg mondja Verböczy, hogy mind *a törvényhozás*, mind *a birtokadóományozás és a birói hatalom joga ezen ország szent koronájának hatóságára*, melylyel Magyarország minden királya meg szokott koronáztatni, és *következőleg törvényesen rendelt fejedelmünkre és királyunkra az uralkodással és kormányzással együtt átruháztatott*. Alkotmányunk szellemében mondja Deák Ferencz az 1832/36. évi országgyűlésen, hogy «nem a

¹ Szent István Decr. II. c. 51.

² Szent István Decr. II. c. 53.

fejedelem ad a nemzetnek jussokat, hanem a nemzet ad a fejedelemnek, mert a nemzet minden jussoknak forrása».

A királyi hatalomnak ezen átruházott természete kezdetől fogva külső kifejezést nyert a magyar király ünnepélyes megkoronáztatásában, mely épen azért, mert Magyarország királynak törvényes jogát az ország szent koronája adja meg, nem csupán királylyá kenés, hanem királylyá avatás. E korona kölcsönöz fölként viselőjének tekintélyt, uralkodásának és hatalmának törvényszerűséget. Nélküle a király csupán nyers szurony-erőre támaszkodó uralkodó, abszolút hatalmú fejedelem, tényleges országgló lehet: Magyarország valóságos királya azonban csak a törvényesen megkoronázott fejedelem, a «legitime coronatus rex» lehet és csak mint ilyen gyakorolhatja a királyi hatalom legfényesebben tündöklő jogait, mert «a koronából származik minden jog, a magyar királyok csak a koronázás által lépnek a felségi jogok teljes gyakorlatába». ¹

Ez magyarázza meg ama nagy politikai jelentőséget, melyet a nemzet a koronázásnak már kezdetben is tulajdonított, úgy hogy míg más nemzeteknél a koronázás csak az idők folyamában nyer bizonyos politikai jelentőséget, addig «nálunk mindjárt szent István óta ily jelleg tulajdonított annak, a koronázás helyettesítette a fejedelmi választásokkor a keresztyenség fölvétele előtt szokásban volt szertartásokat, s talán az ősi intézmények iránt átöröklött ragaszkodás tulajdonított nálunk a koronázásnak oly mély jelentőséget». ²

Szent István törvényeinek szelleméből, az őt közvetlenül követő kor történeti eseményeiből és okleveles adataiból kétségtelen, hogy a szent korona már a királyság megalapításának idejében politikai életünk középpontjává, alkotmány-

¹ Pesty Frigyes: Száz levél Horvátországról.

² Boncz: A vallás körüli felségjogok. 47. l. ¹⁰) alatti jegyz.

rendszerünk fénylő napjává lőn, melytől király és nemzet éltető erőt nyer. Hiszen már szent Istvánnak Imre fiához intézett intelmeiből mint politikai védrendeletéből kitűnik, hogy ő az apostoli koronában látta királyi hatalmának és tekintélyének forrását, címét, teljét. Növelje az egyházat — inti fiát — hogy *koronája* dicsőségesebb legyen (I. 2.), oltalmazza az egyházi rendet, mert ezáltal dicsőséges *koronáját* felmagasztalja (I. 3.), türelemmel, kegyelemmel és irgalommal ítéljen, hogy *koronája* dicső és ékes legyen (I. 5.), növelje országát, hogy *koronáját* mindenki szerencsésnek tartsa (I. 6.): kétségtelen ezekből, hogy István király a «korona» kifejezést nem a hideg fénylő ékszer jelentményében, hanem mélyebb, magasztosabb értelemben használja. Hogy mily értelmet tulajdonít a szent koronának, kitűnik azon további intelmeiből, melyekben a «korona» és «ország» kifejezést egymás mellett felváltva használja egy és ugyanazon vonatkozásban. Lelkére köti fiának, hogy óvja és ápolja a hitet, «ha a királyi *koronát* tiszteletben tartani kívánja» (I. 1.), tisztelje és szeresse a papi rendet, «ha *országát* tiszteletben tartani kívánja» (I. 3.), végre kövesse őseit és engedelmeskedjék ősei rendeleteinek, mert «az engedetlenség szelleme a *korona virágait* elhervasztja és az engedetlenség *az egész országnak* dögvése» (I. 8.). Országának előkelőit és nemeseit «a korona virágainak» mondja, mint Verbőczy öt századdal később «a korona tagjainak» nevezi őket, a mi csakis arra utal, hogy sz. István felségjogainak gyakorlatában sohasem tévesztette szem elől azon szent forrást, melyből királyi hatalmának jogcímét merítette.

István közvetlen utódának, Péternek és császári pártfogójának a ménfői diadal után legsürgősebb teendője, hogy Péter sz. István koronájával és az ország többi jelvényeivel királyi módra felekesíttessék; I. Endre, az első Árpádfi, a ki sz. István után a magyar koronát viseli, fiát, a tragikus sorsú

Salamont, még saját életében megkoronáztatja: mindez csak azt bizonyítja, hogy a nemzet már kezdetben a koronáról magas véleménnyel volt, úgy hogy általa Péter királyi hatalmát törvényesítettnek, I. Endre pedig a királyi trónt fia számára biztosítottak vélhette.

Öt század viharzott el a nemzet fölött jó és balsorsban, midőn Verböczy lángelméje ezen öt század közjogi felfogását — és csakis ezt — tudományos rendszerbe foglalta, és erre alig kínálkozott alkalmasabb kor, mint az övé, melyben a királyi hatalom földig alázva volt és a nemzet jogai, szabadságai porba tiporva heverték, a miért aztán az egységben megtört nemzetnek oly súlyosan kellett bűnhődni — Mohács gyászterein! Öt század eseménydús története, jogfejlődése és közjogi felfogása szolgáltatta Verböczy nagy művéhez az anyagot, úgy hogy tanításának közjogi és történeti igazsága mellett, nagy művének megalkotásáig lefolyt öt század hagyománya és jogfejlődése bizonyít.

E tekintetben azonban írónk nincsenek egy véleményen. Némelyek szerint Verböczy csak saját korának közjogi gondolkozását mintegy ráerőszakolja már az első Árpádok korára, holott a koronázásnak és így a szent koronának oly nagy politikai jelentőséget csak egy jóval későbbi kor tulajdonított.

Ellenvethető talán, hogy miután a koronázás szertartása ugyanaz volt nálunk, mint Európa többi népeinél, úgy hogy sz. István csak oly ünnepélyességgel öveztetett a koronával, mint Kopasz Károly a frankoknál, Nagy Ottó a germánoknál, Hódító Vilmos az angoloknál, ennek folytán a magyar koronázás sem bírhatott a nemzet szemében nagyobb politikai jelentőséggel, mint az említett népeknél.

Egyoldalú következtetés, mert ezen azonosság a koronázásnak csakis *külső formájára nézve* áll. A magyar középkor századaiban is az állami intézmények fölött a keresztyén theokrátiának szelleme borong. Mind fontosabb állami actio

az egyház részvéte mellett megy végbe és egyházi szertartások fényével öveztetik. Az egyház mindenre rányomja szellemének bélyegét. A király országának mintegy pontifex maximusa, kinek különös tiszti köre az egyházvédelem; a nemzet országgyűlései «zsinatok»-nak, «szent gyűlések»-nek (sancta synodus) mondatnak.¹ az állami törvényszékekben a kánonok malasztos hangja csendül meg: állami törvények rendelnek egyházi bűjtöt,² állapítják meg az egyházi ünnepeket,³ sujtják büntetéssel, a kik ezen ünnepeket meg nem szentelik,⁴ a kik ünnepnapokon templomba nem járnak,⁵ a kik a szent mise alatt a hívek ájtatosságát zavarják,⁶ előírják a papi rend ruházati szabályzatát,⁷ intézkednek a szentek ereklyéiről,⁸ a szent mise tartásának helyéről⁹ stb.

Ha a nélkül, hogy az állami intézmények lényéig hatolnánk, kizárólag ezen theokratikus szellemből akarnók megítélni a középkor állami intézményeinek természetét és jelentőségét, akkor a középkori magyar államtól meg kellene tagadnunk a polgári közület minden jellegét.

Különben azon vélemény, mely a koronázást a királyság első századaiban minden közjogi jelentőséget nélkülöző egyházi szertartásnak vitatván, a szent koronához fűződő tan gyökereit is csak egy jóval későbbi kor talajában keresi, nemcsak a külső formák iránti elfogultságnak, hanem részint az első századok folyamán fölmerült egyes oly események-

¹ Szent László Decr. I. bev. és 16., 17. — Kálmán Decr. II. 5.

² Szent István Decr. II. 8. — Szent László Decr. I. 31.

³ Szent István Decr. II. 9, 10. — Szent László Decr. I. 38.

⁴ Szent István Decr. II. 7. — Szent László Decr. II. 15., 25., 26. — Kálmán Decr. II. 13., 14.

⁵ Szent István Decr. II. 8. — Szent László Decr. I. 11., 15.

⁶ Szent István Decr. III. 18.

⁷ Kálmán Decr. I. 70.

⁸ Kálmán Decr. I. 69.

⁹ László Decr. I. 29. — Kálmán Decr. I. 68.

ből, melyek a nemzet politikai életének szerves egészére való minden tekintet nélkül vétetnek alapul, részint pedig az ugyanakkor dúlt vallási és különösen politikai viszályokból vont következtetésnek eredménye.

Így Bartal azon tények alapján, hogy Péter és Aba királyok megkoronáztatásáról — szerinte — emlékeink hallgatnak és hogy I. Geyza és szent László királyllyá választatásuk után csak jóval későbbben koronáztattak meg, azon nézetét nyilvánítja, hogy a nemzetben soká tartotta magát ama vélemény, miszerint a királyi hatalom egyszerűen választás által is átruházható, a felségjogok ünnepélyes koronázás nélkül is gyakorolhatók, és azon axioma, mely szerint a magyar király csakis a szent István koronájával végbevitt koronázás által lesz törvényes magyar királyllyá, csak lassan fejlődött ki a magyar közjog sarkalatos elvévé.¹

De miután a nagynevű tudós által felhozott ezen tények részint nem felelnek meg a történeti igazságnak, részint nem állják ki a történeti kritikát, az ezekre alapított vélemény is csak oly egyéni nézet lehet, mely történeti hitelességre számot nem tarthat.

Mert eltekintve attól, hogy Bartal maga is híres commentárainak más helyén Péter megkoronáztatását *kétségtelennek* tartja,² hagyományunk szerint — mint fentebb láttuk — bizonyos az, hogy Péter a ménfői győzelem után Székes-Fehérvárott szent István koronájával és az ország jelvényeivel tényleg megkoronáztatott. Aba király megkoronáztatását pedig Kézai minden kétséget kizáró módon tanúsítja, mondván: «Aba vero *in regem consecrato* . . . » a mi Bartal állításával homlokegyenest ellenkezik.

Hogy I. Geyza egy évig, szent László pedig három évig koronáztatlanul uralkodott, kétségtelen történeti tény ugyan.

¹ Bartal : i. m. I. 187. l.

² Bartal : i. m. II. 7.

de ebből Bartal véleményére ép oly kevésbé vonható következtetés, mint abból, hogy Mátyás király megválasztása után hét évig, és II. József mindvégig koronázatlanul uralkodott; mert különösen történeti alkotmányoknál, melyek nem a logika rideg szabályai szerint alakulván, merev jogi okoskodásokkal nem is magyarázhatók, nem az a döntő, hogy mi történt, hanem döntő csak az, hogy az, a mi történt, egyezett-e azon kor közjogi felfogásával? erre a kérdésre tehát csak a történelem adhat feleletet. I. Geyza és szent László csakis azért vonakodtak szent István koronáját fejükre tétetni, mert még élt a törvényesen koronázott király: Salamon. I. Geyza király ugyanis — a hagyomány szerint — Szegárdon töltött karácsony ünnepén zokogva megvallá a főpapoknak, hogy vétkezett, mert a koronás király országát elfoglalá és megigéré, hogy Salamonnak békével visszaadja az országot;¹ szent László király pedig a törvényesen megkoronázott király koronáját, míg él, nem akarta elvenni, úgy gondolkozván, hogy ha erős béke lehetne közöttök, az országot Salamonnak visszaadja és maga a herczegséget bírja.²

A magyar szent korona közjogi jelentőségének tudata tehát ép oly élénken nyilvánult szent István századában, mint akárcsak a XVII. század pártharczaiban. *Bocskay* a török által neki felajánlott koronát csak mint a barátság zálogát és nem mint a királyi méltóság jelvényét fogadta el, miután — úgymond — Magyarország alkotmánya nem enged addig más koronázást, míg a törvényesen megkoronázott fejedelem él.³ *Bethlen*, a ki az országrendek nagy része által tényleg királylyá is választatott és a kinek tényleges hatalmában volt a szent korona, mindvégig rendületlenül vona-

¹ Bécsi képes krónika c. 61.

² U. o. c. 62.

³ Fessler: Die Geschichten der Ungarn und ihrer Landsassen. VII. köt. 588. és 589. lap.

kodott magát megkoronáztatni, daczára annak, hogy megkoronáztatását barátai, hitsorsosai, az országrendek sürgették.¹

Vannak, a kik véleményöket arra alapítják, hogy a nemzet addig, míg érzelmeiben is nem lett keresztyénné, hanem csak a hatalomnak engedve külsőleg hódolt az új vallásnak, a koronázásban is mint túlnyomóan keresztyén egyházi szertartásban csak egy neki nem tetsző ünnepélyes actust láthatott, ámde ezek feledik, hogy a keresztyén magyar államnak már első évtizedeiben is, ha nem is a szám, de a súly ereje, tehát a hangadó közvélemény hatalma a keresztyénség pártján állott, úgy hogy csak az alsóbb nép, a Verböczy populusan kívül eső rész szított még az ősvalláshoz. Horváth Mihály szerint I. Endre trónraléptekor (1047.) az ősvallás visszaállításában csak a kisebb rész osztozott, a többség híve maradt a keresztyén hitnek.² Pauler Gyula már István koronázása előtti időre nézve mondja, hogy az új hit mindenütt el volt terjedve, úgy hogy a pogányságnak a nagyok közt már nem volt híve,³ és a keresztyén vallásról, mint a közélet olyan tényezőjéről beszél I. Béla korában, mely a magyar társadalomba mélyen belevéste magát.⁴ Az első árpádházi királyok

¹ Midőn egy alkalommal Bethlen udvari papja, Alvinczy Péter lelkiismereti dologként akarta a fejedelem megkoronáztatását feltüntetni, a fejedelem Alvinczynek tehetségére vonatkozó kevésbbé hizelgő kifejezés kíséretében felelé: legyen meg, ám ki fog megkoronázni? «Rendelkezésedre állok — felelé Alvinczy — parancsod szent lesz nekem.» Felkaczagva viszonzá a fejedelem: «Te nem vagy ám esztergomi érsek, a kinek kizárólagos joga és tiszte Magyarország királyait koronázni.» «Király — mondá Alvinczy — nevezd ki érsekké. és az leszek; az akadály elhárított.» «Püspököket kinevezni — válaszolá Bethlen — csak koronázott királyok jogköre, ezeknek számát pedig én még nem szaporítottam.» Révay Péter. *De sacra corona*. Schwandtnernél II. 478.

² Horváth Mihály: Magyarország történelme. I. 274.

³ Pauler: A Magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt. I. 29.

⁴ Pauler: i. m. I. 143.

korában dült vallási forradalmak tehát csakis arról tesznek tanuságot, hogy már ekkor is volt forrongó elme vagy a fennálló rendszerrel elégedetlen ember, a ki kész az első alkalommal ezt a rendet megbontani, de az ősvallás visszaállítására czéljából tett eme kísérletek korántsem a nemzet vágyait és gondolkozásmódját, hanem néhány emberét tükrözik vissza, a kiknek mozgalmához a nemzet nem csatlakozott.

Valamint a királyság első századának vallási viszonyai, úgy az Árpádok alatt dült trónviszályok sem szolgálhatnak alapul arra, hogy ezen kor koronázásától minden közjogi jelentőséget elvitassunk.

Péter és Aba viszályaitól itt eltekinthetünk, mert hiszen őket a nemzet trónbitorlóknak tekintette, a kik a vérszerződés megszegésével léptek a trónra. De még ennek daczára is a nemzet tisztelte bennök szent István koronájának föl-kent viselőjét, mert — mint azt helyesen jegyzi meg Bartal — midőn a nemzet Pétert száműzte, e tényével csakis a dölyfös király ellen támadt fel, nem pedig királyi méltósága ellen, miután ezt leginkább azok akarták sértetlenül fentartani, a kik Péter személyét gyűlölték.¹

A mi pedig a királyi ház későbbi viszályait illeti, azok magvát I. Endre király hintette ei az által, hogy testvérének Bélának az ország harmadrészét engedte át — vezéri czímen; a mit Endre még önszántából tett, azt Salamon már kényszerűségből tette. E harmadrész birtokáért fogott aztán fegyvert Álmos királyi bátyja, Kálmán ellen; e harmadrész birtokáért küzdött István már külhadak segélyével II. Geyza ellen; e harmadrész birtokáért kelt fegyveres hadra Endre koronás bátyja, Imre király ellen; és a mit eddig csak testvér testvér ellen mert, azt csakhamar a fiú az apa ellen

¹ Bartal: i. m. II. 8.

végrehajtotta, de az apa elleni merényletét IV. Béla keserűen megbűnhölte önfia által, a ki az országnak már nem harmad-, hanem felerészét ragadta magához.

Tény ugyan, hogy e harcokban a nemzet egy része többször foglalt állást a koronás király ellen, de ez még egymagában nem bizonyít a mellett, hogy ekkor a szent korona és a koronázás a nemzet szemében nem bírt volna politikai jelentőséggel, mert hiszen a nemzet a XV. század elején Zsigmondot fogolylyá teszi, a XVI. század elején a törvényesen megkoronázott János király ellenében Ferdinándot is megkoronázza, a XVII. század elején pedig Rudolfot lemondásra készíti, tehát már oly időben, melyre nézve nem lehet kételyünk, hogy azon közjogi felfogás, mely az uralkodás jogának, a királyi hatalomnak és tekintélynek forrását egyedül az ország szent koronájában látja, kiirthatlan gyökeret vert a nemzet szívében. Valahányszor a nemzet akár alkotmányos, akár fegyveres ellentállást fejtett ki koronás királya ellen, annak oka bármi másban inkább, mint eme közjogi felfogás hiányában kereshető, mert nemzetünk még az Árpád-ház hagyományos viszályainak viharzó szenvedélyében sem ragadtatta magát soha odáig, mint más nemzetek hasonló körülmények között, hogy véres kézzel nyúljon fel fölkent királyához és aljas királygyilkosság, számító pártütés bűnével szennyezze be hírnevét, sőt van rá pozitív bizonyíték, hogy még e harcok hevében sem menekülhetett a szent korona varázsa alól; hiszen csakis e varázs nymbusa övezhette Imrének, a koronás magyar királynak fölkent fejét, midőn egymaga, fegyvertelenül, vesszővel kezében, csupán koronás voltára hivatkozva egy egész fegyveres táborát, pártütő öcscsének táborát hódolatra készíti! E kor közjogi felfogásához híven mondatja Katona Petur bánnal, hogy

Görög, gubás, bojér, olasz,
Német, zsidó nekem, mihely'st fejét

A korona díszesíti, mindegy az ;
Mert szent előttem királyom

(Bánkban. II. felv.)

Különben, hogy Verbóczy tanítását a történeti igazság teljes fényében lássuk, elég csupán ama két tagadhatlan tény meggyőző tanubizonyosságára hivatkozni, hogy király és nemzet abban, ha a vezérek a nekik átengedett területen egyes felségjogokat gyakoroltak, mindig a királyi hatalom bitorlását, a királyi tekintély sérelmét látta, és hogy ahhoz, a mi *kizárólag a szent korona jogköréhez tartozott*, még a királyi hatalom bitorlói, a királyi tekintély sértői sem nyultak. Történetünkben nincs példa rá, hogy a vezér az ország bármily csekély része fölött is *törvényhozási jogot* gyakorolt volna, mert az a nemzet részesedése mellett csakis a törvényesen koronázott királyt illette, kinek végzeményei az ország egész területére, az ország összes lakosaira egyaránt kiterjedtek. V. Istvánnak a codex diplomatikus lapjain olvasható oklevelei ugyanezt bizonyítják *a birtokadományozás jogára* nézve. Ő már mint ifjabb király személye iránt érdemeket szerzett egyes híveinek tényleg földeket adományoz ugyan, de csakis azon ígérettel, hogy adományainak jogi érvényt csak akkor fog szerezni, ha az ország birtokába jut, mert jól tudta, hogy Magyarországon csak a törvényesen megkoronázott fejedelem kegyéből lehet teljes joggal bírni.

A ki tehát arra vállalkozik, hogy e tan szent István koráig lenyúló ősi voltának hitét kiírta a nemzet szívéből, az a rideg ész arzenáljából vett fegyvereit csakhamar kénytelen letenni a kilenczszázados traditio mohosult bár, de a nemzeti hit és érzület által vértezett falai előtt, mert multunk minden dicsőségét és szenvedését, történetünk minden lapját kilencz századév csatolta szent István koronájához, azon koronához, melynek említése — Kölcsény szerint — minden magyar kebelt dobogásba hoz, minden magyar lélekben az

egész hazát körülölelő nagy gondolatokat ébreszt föl.¹ Innen van, hogy még a nagy tudományú Bartalban is a mély eszű tudóson csakhamar győzött a lelkes hazafi. Midőn megrója Gentilis bibornokot, hogy a nemzet szemére lobbantotta hagyományos ragaszkodását a koronázáshoz, mint politikai biztosítékhoz, mely szerinte babonás szokásnál nem egyéb, honfiúi sértődéssel teszi hozzá, hogy ekkor — *1310. táján* — több joggal lehetett volna a bibornok szemére vetni kihívó merész-ségét, melylyel ő, az idegen, *századok bölcsesége* ellen szegezte saját véleményét.²

A szent koronának közjogi jelentőségén kívül van még egy nemzetközi jelentősége is. Benne szemléli a nemzet politikai függetlenségének és állami önállóságának symbolumát már az államalapítás nagy politikai jelentőségű korában is.

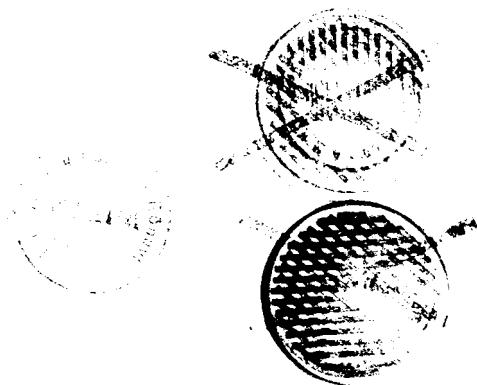
E kornak ugyanis elve volt, hogy a földön — az Isten által egy hüvelybe helyezett két kard symbolumának megfelelőleg — csak két hatalom létezik: az egyházi, mely a pápáé, és a világi, mely a császáré; ezen elvnel fogva a föld uralkodóinak koronát és királyi czímet csak a pápa vagy a császár adományozhatott. De miután a császár, a kinek törekvése az volt, hogy hatalmát mindazon nemzetekre kiterjeszsze, melyek a keresztyén állameszaládba lépve a pápa egyházi hatalmát elismerték, az által, hogy koronát adott, azt, a kinek koronát adott, a hűbéri viszony bilincseivel kötelezte le: ugyanazért e kor fogalmai szerint független fejedelmet kizárólag a pápa díszíthetett fel koronával és királyi méltósággal. Szent István azon tényével tehát, hogy koronáját és királyi czímét nem a császártól, a ki cserébe politikai befolyást igényelt, hanem a pápától kérte, a ki ily hatalmi igényekkel nem lépett fel, legfényesebben bizonyi-

¹ Kölcssey: Válogatott szónoki művei. Olcsó könyvtár, 17. füz. 78. l.

² Bartal: i. m. I. 187.

totta, hogy országa önállását és nemzete függetlenségét feláldozni nem volt hajlandó, századokra irányt jelölve nemzetének, a melyben haladnia kell. És szent István népe sem a nehéz szenvedések, sem a hona fölött lebegő veszélyek szomorú korszakaiban, sem a sokszor végenyészettel fenyegető balsorsban soha a kijelölt ösvényről le nem tért, hanem első nagy királyának iránymutatásához mindvégig hű maradt, mert nemcsak a római pápák középkori nagy tekintélye, erkölcsi hatalma ellen, hanem a római-német imperatorok világalornára törekvő igényei, a bizanci caesarok az ország meghódoltatásáról álmódzó törekvései, a török szultánok nemzeti létünket fenyegető ádáz hatalma ellen mindenkor épségben tartotta fenn országa függetlenségét és önállását; midőn pedig a római curia a nemzet királyválasztási szabadságát megtámadta és pártfogoltját Róbert Károly személyében egy újonnan készített koronával megkoronáztatta: szent István ősi koronája az ország önállásával és függetlenségével azonosított.

Dr. Rátvay Géza.

KÉPZŐMŰVÉSZETI FELADATAINK.

Az 1894. és 1895-dik esztendő a magyar képzőművészetek történetében korszakalkotó jelentőségű. Dr. Wekerle Sándor, volt miniszerelnök és pénzügyminister a képzőművészetek terén is nagyszabású, mondhatni csodálatraméltó reformokhoz fogott; noha a szépművészetek épen nem tartoztak az ő hivatalos hatásköréhez. Az ő figyelmét nem kerülte el a szépművészetek óriási hatása a cultura fejlődésére; mint pénzügyminister pedig nem zárkozhatott el a képzőművészetek nagy nemzetgazdasági jelentősége elől.

Dr. Wekerle Sándor távozása után szépművészeti hagyatéka hivatalosan Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszerre szállott át. Jobb kezekbe ez az örökség nem juthatott volna. Dr. Wlassics szive egész melegével, tetterős lelke teljes akaratával hozzáfogott, hogy a Wekerle által kijelölt s megkezdett reformokat a helyes irányban végrehajtsa. Költségvetésében imponáló számsorok beszélnek arról, hogy ő teljesen a helyzet magaslatán áll. Az a sok nagyszerű kezdeményezés, a mely, mióta tárczáját elvállalta, tőle kiindult, arra a föltevésre kötelez, hogy a dr. Wekerle Sándor által kezdeményezett reformot a szépművészetek terén, sok új és nagy eszmével fogja gazdagítani.

Még csak nemrég általában mindenütt, különösen pedig Magyarországon, a szépművészeteket magáért a művészetért,